

A MAGYAR KISEBBSÉG FELSŐ RÉTEGEI

Sokszor gondoltam már arra, hogy nem helytelen-e a Csehszlovákiába szakadt egymilliós magyarság társadalmi szerkezetét a társadalomtudomány nagy kategóriáival mérni? Mert az osztályok vagy társadalmi csoportok fogalma nagy nemzetek klasszikus polgári fejlődése révén került a társadalomtudomány segédeszközei közé s mi most alig egy milliós, leszakadt népdarab társadalmi szerkezetét szeretnénk megadni a következőkben. Ezenkívül a szociológia a nagy nyugati népek fejlődéséből hordta össze fogalmait és alkotta meg rendszerét. A magyarság viszont csak nagy fenntartásokkal követte a nyugati nemzetek életútját. A polgári társadalmi forma nálunk felemás. Sok hasznos eleme csak valami kocsonyás állapotig tudott kifejlődni s most itt van e nép egymilliós töredéke, mely töredéki mivoltával is elővigyázatosságra figyelmeztet, ha az egész magyarság testére szabott fogalmakkal közeledünk társadalmi változásaihoz. Abban semmi kétség, hogy a magyarság fejlődése a XIX. században a polgári formák egyre határozottabb győzelme felé vezetett. Az utat sok feudális

gátlás színezte mégpedig oly erősen, hogy a mai nemzedékek országalapító akarata szinte teljesen utópolgári feladatok (földreform, modern szociálpolitika) elvégzésében őrlődik fel.

A magyarság egymilliós töredéke ezzel a felemás társadalmi állapottal került kisebbségi helyzetbe. Olyan történelmi időpontban történt ez, amikor a polgári fejlődés elemei centrifugálisan szétesőben voltak. A háború vége felé teljesen felbomlott a magyar társadalom egyensúlya. A társadalom elemei egyszerre csak önálló életigényekkel léptek fel és egymással szembekerültek. A Felvidéken a falu szembefordult a várossal. A magyar kömmün hatására fegyveres csapatok verődtek össze a falvakon szökött katonákból és orosz foglyokból és a városok ellen indultak. Szinte minden város kiszakadt a nagy országos összefüggésekből és oda-jutott, hogy teljesen egyedül kellett gondoskodnia létéről és biztonságáról. A városi lakosság az otthonmaradt öregekből és felmentett közhivatalnokokból nemzetőrséget szervez a közvetlen vidék ellen. A városok farkaszemet néznek vidékükkel. A központból, amellyel megszakad a biztos összeköttetés, ellenőrizhetetlen hírek jönnek. A vidék nem táplálja a városokat, hanem harcba készül ellenük. Mintha százados elfojtottságok törnének fel a falvak népében. A nemzetiségi helyeken aztán nemzeti-ségi ellentétek is belejátszanak ebbe az általános társadalmi bomlásba. A városok itt magyarok voltak nagyrészt, a vidék pedig más nemzetiségű.

Csaknem teljesen szétszakadt hát a magyar polgári fejlődés egysége, amikor az idegen hódítók fegyveres csapatai megjelentek a Morva határvidé-

kén, hogy területet hódítsanak egy állam számára, amely még csak elméleti életet élt.

A magyar városok ebben a zűrzavarban egyenként próbáltak ellentállni, éppen úgy, miként néhány száz évvel ezelőtt, amikor a brandysi Giskra nevű cseh zsoldosvezér vezetésével ugyancsak e nép zsoldosai jöttek át a határhegyeken az északi városok meghódítására. A magyar kormány erőtlen volt, félénk és kishitű s bízott a béketárgyalásokban. Nem szervezett nagyvonalú ellenállást. A hódítók ügyesen polgári nyugalmat ígértek a megfélemlített városoknak s nagyon sok esetben bekövetkezett, hogy a polgári városi nép, hátában az ellenséges vidékkel, maga sietett a hódítók védelme alá. A kiobbant társadalmi ellentétek, mintha szélesebb nemzetközi értelmezést is kaptak volna ezáltal. A városok polgári lakossága társadalmi veszedelemtől akart megszabadulni s azt hitte, hogy a zavarok elültével a béketárgyalásokon majd visszarendelik a cseheket, akik egészen a Duna vonaláig merészkedtek. A hódítókat nem rendelték vissza. Az új állam polgári alakulat lett, azonban nem társadalmi, hanem nemzeti alapon. A nyugati győztesek ugyan azt kívánták az új állam uraitól, hogy az elfoglalt területeket társadalmi alapon szervezzék polgári köztársasággá és Beneš kötelező ígéretet is tett, hogy keleti Svájcá alakítja a köztársaságot. Az első alkotmányozó nemzetgyűlésről azonban teljesen kizárták a nemzetiségeket s azok egyetlen rétegét, még felső rétegét sem kérdezték meg sem az alkotmányról, sem pedig a részletkérdésekről. Az a szerződés, amelyet a győztes hatalmak Csehszlovákiával Saint-Germain-en-Laye-ban kötöttek 1919

szeptember 10-én, első cikkelyében kimondja, hogy a cseh tartományok és Szlovákia népe szabad akaratukból határozták el, hogy egyesülnek. Szlovákiában csak a szlovákoknak volt valamiféle szavuk az alkotmányozó nemzetgyűlésen és ezek szerint mintha a magyarság egymilliós tömbje nem tartozott volna az új állam népességéhez. A csehek, ha a területről volt szó, mindig Csehszlovákiához tartozónak vették a magyar területeket, ha azonban a magyar kisebbség jogairól volt szó, mintha eltekintettek volna attól, hogy a magyarokat is az új állam népeihez sorolják.

A csehszlovák köztársaságot polgári alakulatnak kell tekintem a szó történelmi értelmében, de olyan polgári alakulatnak, mely csak a csehek számára biztosította a legteljesebb polgári emelkedést, ugyanakkor azonban többi népeitől teljesen elvette azt. Annyit jelent ez, hogy amíg a csehek felső rétegei teljesen kifejlődtek és társadalmi, valamint gazdasági szerepükben szinte imperialista szint kaptak, addig a kisebbségek felső rétegei teljesen tönkrementek, a szlovákok polgárosult vezető rétege pedig nehezen tudott kifejlődni.

Visszatekintve úgy hat a kisebbségi helyzet, mintha minden kis részletjelenség azonos központi érdekek szerint tört volna a kisebbségek ellen valami csodálatosan átgondolt rendszer vagy terv szerint.

A csehek nagyon jól ismerték azt a magasabb magyar életformát, amellyel a magyar kisebbség Csehszlovákiába került. Tudták azt is, hogy ez a magasabb polgári életforma igézete alatt tartja a szlovákságot is. Felismerték a hódítók, hogy amíg ez a magasabb életforma tartja magát, addig nem

lehet szó a magyarság teljes megtöréséről. Érdekeik úgy kívánták, hogy letörjék ezt a magasabb magyar életformát.

Az első feladat volt, hogy a nemzetiségek felső rétegeit, a vezető osztályokat semmisítsék meg. Legelőször a nagybirtokosokat likvidálták. Szlovákiában csak magyar nagybirtokos réteg létezett, így a földreform itt kizárólag magyar rétegeket érintett. A statisztika által kimutatott lefoglalások mögött tehát csaknem minden esetben szenvedő félként magyar birtokos áll.

Szlovákiában és Kárpátalján összesen 1044 esetben alkalmazták a földlefoglalásról szóló törvényt. Ennyi birtokost tehát mindenesetre érintett a földosztás. Ha ezek számát a családtagok számával vesszük, akkor kb. e réteg társadalmi terjedelmét kapjuk meg. Így mintegy 3000 lélek tartozott a kisebbség egymillióstömbjéből a földbirtokosok rétegéhez. A történelmi országokban ez a réteg sokkal kisebb volt. Itt ugyanis csak 884 esetben alkalmazták a földlefoglalást.

A birtokosok földjeik értékének 50—60%-át kapták meg csupán s megállapítható, hogy a földreform e réteg gazdasági erejét és társadalmi súlyát teljesen megtörte. A magyar földbirtokosok rétege tehát mindjárt a kisebbségi sors legelején, mint valami osztályozó mérkőzés első fordulóján harc képtelen lett. A magyar földbirtokosok nem ismerték fel minden esetben a kisebbségi helyzet jelentőségét. Nem reagáltak rá azzal a mozgékonyssággal, amellyel szükség lett volna.

A földbirtokosok osztályának nagy része kiszóródott a kisebbség társadalmi szerkezetéből, azok,

akik megmaradtak, a kisebbségi helyzetben már teljesen új képződményt jelentettek. Tökéletes szakismeretek igénybevételével kellett gazdálkodniuk megmaradt földjeiken, ha boldogulni akartak. Az agyontámogatott maradékbirtokokkal csak így bírhatták a versenyt. Rájuk a banktőke is leselkedett, s jaj volt annak, aki egyszer a többségi bankok csápjai közé került!

A megmaradt kisebbségi földbirtokosok egy másik része, vagy ugyanaz, szerepet vállalt a kisebbség politikai életében. De itt nem csinálhatott osztálypolitikát, mégpedig többféle okon. Elsősorban nem volt nagy társadalmi súlya, mert a kisebbség vékonyka rétegét jelentette csupán. A földosztás teljesen deklasszálta. Osztályérdekei szerint csak a földosztás ellen csinálhatott volna politikát, de nem egy húsz évig tartó helyzetben. A magyarság nagy része is a földosztás mellett volt. A kisebbségi parasztság is földet akart s a birtokosok nem kaptak volna arra tömegeket, ha a nagybirtokok visszaállítását követelték volna. Politikai törekvésekben nekik is a földreform alapjaira kellett helyezkedni, ha meg akarták nyerni a magyarság nagy részét. A kisebbségi politika magát a földosztást nem, csupán nemzetiségellenes céljait ítéltette el. Így a magyar kisebbség nagybirtokos felsőbb rétegében szép erények fejlődtek, ami akkor lett világossá, amikor a kisebbség visszakerült az anyatesthez. A felső osztálynak azonosulnia kellett az alsóbbakkal. Így érlelődött ki az a csoda, hogy a birtokosok, még az arisztokrata elemek is eljutottak a földosztás nemzeti hasznosságának megértéséhez s azt némelyek bátran hangoztatták is.

Amit itt a kisebbségi magyarság ipari felső rétegeről mondhatunk, az eddigi ismereteink alapján olyan egyszerű, mint valami összeadási vagy kivonási művelet. Csak emlékezetbe kell idézni a cseh ipar versenyét és a csehek iparpolitikáját a Felvidéken, hogy megmondhassuk az ipari felső rétegek sorsát. Ez a réteg is tönkrement. Szlovákia gyarmattá lett s amikor később mutatkoztak is új lehetőségek az ipari fejlődésre, akkor ez a terület már teljesen a csehek gazdasági befolyása alatt állott. Egyre ritkább jelenség lett, hogy kisebbségi magyaroknak termelő eszközök voltak birtokában. Érdekelne bennünket ugyan, hogy mekkora volt ez a réteg a kisebbségben. A csehszlovák statisztika azonban ennek megállapítására nem nyújt még oly közvetett módot sem, mint a birtokosok esetében. A magyar közírók szerint kb. 1000 gyár került a csehek uralma alá a Felvidék elszakításával. Feltéve, hogy minden gyár egy tulajdonosé, ezt a réteget is ugyanakkorára becsülhetjük a családtagok beszámításával, mint a földbirtokosokét.

Az ipari polgár, vagy a bankpolgár helyzete, azonban sokkal kötetlenebb, mint a földbirtokosé. A föld helyhez köti tulajdonosát és szűkebb vagy szélesebb társadalmi szerepet is kölcsönözhet neki abban a környezetben, ahol birtoka van. Az ipari vagy bankpolgár úgy hierarchizálódik, amint pontosul az ipari vagy a banktőke. Aztán az iparos polgár közösségi jelentősége nem társadalmi jelenlétében van azon a helyen, ahol a termelés folyik. Sok felvidéki üzem tulajdonosa Budapesten lakott, sok gyár pedig nemzetközi érdekeltség tulajdona volt. S ha egy gyár leállott a kisebbségi helyzetben,

akkor ezt elsősorban a termelésben közvetlenül résztvett rétegek érezték, elsősorban a munkásság és a szakintelligencia. Ami a gyáriparosok számára esetleg az osztalékok csökkenése volt, az a kisebbség alaprétegeinél az életlehetőségek teljes megszűnését jelentette. Voltak azonban itt is kivételek. Voltak kisebbségi gyárosok, akik nem tartoztak bele az ipari vagy bankvilág nemzetközi hierarchiájába, akiket helyhez kötött üzemük s vagy boldogultak, vagy tökéletesen tönkrementek, mint a nagybirtoikosok. Itt is akadtak politikusok és itt is ugyanazt az azonosulást figyelhetjük meg bizonyos mértékig az alsóbb rétegekkel, mint a földbirtokosoknál. Ezeknél a kivételeknél a polgári forma nem a fokozható jövedelmek lehetősége volt, hanem olyan gazdasági és kulturális keret, amelyben egyenlő helyet kap minden társadalmi réteg.

A kisebbségben így tisztult meg a polgári nemzeti kultúrlét belső tartalmassága. Ha a kisebbségi életben szóba került a polgáriság, és az utóbbi évek során egyre gyakrabban került szóba, akkor eredeti értelmére letisztult tartalmakat jelentett, a polgári ébredés klasszikus korát, a francia polgárharcok hősiességét és egy kicsit a barridákok ízét, s mindazt, amit ebből a polgári korszakból használni lehetett. Nem gondolt senki „bourgeois” érdekvédelemre. A merev és mechanikus baloldal szólami éppen ezért nem bírtak a kisebbségben legyökerezni. Amikor baloldalon a polgárról beszéltek, akkor mindig a „Comité des Forges” titokzatos társaságára figyelmeztettek, arra a meséshatalmú kétszáz családra, amely a francia nemzeti bankot hatalmában tartja és tőle függ minden francia kormány sorsa.

A kisebbségi helyzetben egyre üresebben csengett ilyesmi, hogy a „bourgeoisie akarja”, hogy „a bourgeoisie a profit növelése érdekében”, vagy „a profitban való részesedés miatt” stb. Egyszerűen azért hatottak üresen ezek a szólások, mert nem volt ilyen bourgeois és nem voltak ily bourgeois érdekek. A kisebbségi ellenállás értelmét már nem lehetett azzal az egyszerű tétellel megérteni, hogy a kisebbségi polgárság azért harcol a cseh polgári réteggel, mert az nem engedi megfelelő módon a profitban részesedni, s hogy a kisebbségi munkásnak nem kell résztvennie ezért nemzetiségi politikai kezdeményezésekben. A Saar-vidék helyzete tette világossá, hogy kisebbségi sorsban élő népben kifejlődhetik a társadalmi különbségek halványuló szerepével szemben a népi együttélésnek, mint hatalmas, átfogó keretnek egyre fokozódó érvénye. A szlovákiai magyarságban is valamiféle hasonló folyamat ment végbe. Ennek nem az volt a magyarázata és értelme is másutt volt, hogy egy vagy más politikai párt szerezte meg a kisebbség szavazatainak döntő többségét. Aki e folyamatot csak ennyire becsüli, az nagyon aláértékeli a csehszlovákiai magyar kisebbséget. A magyarságot itt egy felülről jövő nyomás egységesítette. Felülről jövő hatások szocializálták, egymás mellé rendelték az egyes rétegeket. Bebizonyosodott, hogy a társadalmi kiegyenlítődés nem lehetetlen, hogy a társadalmi hierarchia nem tabu. A kisebbség megérezte, hogy ez a kényszerű, úgy mondhatnám, „botcsinálta” kiegyenlítődés teljesen elfogadható, sőt jótékony is bizonyos mértékben, mert egyszerűsíti a közösség feladatait és összpontosítja erejét azok elvégzésére. Nem totalitárius hatások sodorták

össze a társadalmi elemeket, hanem a húsz esztendő sors alakította a kiegyenlítődés útját. A kisebbségi parasztság nem azért tudott összefogni arisztokrata politikusokkal, mert hajlamossá lett valamiféle ösztönzeti totalitásra, hanem azért, mert eltűntek a nagybirtokok s mivel a két réteg társadalmi ellentétei nem jutottak egymás ellen érvényre. A kisebbségi munkásság azért tudott együttérezni vagyonszámbakkal, mert őket egyformán nyomta az uralkodó nép gazdasági politikája. Ez az azonosulás minden rétegnél megmutatkozott.

A kisebbségi helyzet legnagyobb eredményének tartom, hogy a polgáriság értelmét visszavezette eredeti jelentéséhez, amikor még polgári kultúrlét és nemzeti lét teljesen egybeestek. A magyarság kezdetleges, pusztai agrárius létéből magasabb polgári létformába emelkedett. Nem azért, mert a liberálisok győzelemre vittek valamiféle eszméket, hanem azért, mert ez a nemzeti megmaradás parancsa volt a középeurópai térben. Mi lenne ma belőlünk, ha nem mi, hanem a szlovákok, szerbek és románok fejlesztettek volna maguknak hatalmas ipart, kereskedelmet és közlekedést? Mi lenne most a magyar? A kisebbségi helyzet sok tanulsága feleletet ad erre a kérdésre.

A magyar kisebbség sorsa mélyére szegényedése során pillantottunk be. Amíg a csehek nem foglalták le a nagybirtokokat, amíg nem üzték el a gyárakat és amíg nem alkalmazták ipari és gazdasági politikájukat, addig a kisebbség azt hitte, hogy rövid ideig tartó politikai kalandban van része, valamilyen avantűr az egész, amelynek hamarosan vége lesz. A Felvidéken még semilyen társadalmi

szervezeti válság nem indult el s az egész helyzet olyan volt, mintha kulisszákból rakták volna össze az új államot. Nemcsak a magyarság társadalmi szervezete maradt érintetlen, hanem a magyarság és más nemzetiségek viszonyai is. Šrobár, Szlovénia első teljhatalmú minisztere, a szlovákok között nem talált négy embert, akik négy szlovák főispánságot vállaltak volna. A főispán-jelöltek, akikkel tárgyalt, kinevették, amikor az új szlovák létforma tartósságát fejtegette előttük. A szlovák nép is idegenkedett a cseh hivatalnokokkal szemben. A zsidóság és németiség viszonya az első időkben még semmit sem változott a kisebbségi magyarsághoz. A magyarság helyzete még változatlanul a gazdanép helyzete volt. Még mindig emelkedést jelentett, ha a gazdanép befogadta a külső elemeket. A magyar létforma még hódított, magasabb élet-szintet és több szabadságot jelentett.

Amikor azonban egyre-másra kerültek szláv kezekbe a magyar nagybirtokok s amikor egyre több gyár szüntette be átmenetileg vagy egészen termelését, a magyarság elveszítette vonzását a vele együttélő népekre. A németiség és zsidóság elfordulása jelezte ezt a legjobban. A két nép egyszerre és egyidőben fordul az új gazdanép felé. Švehla a huszas évek derekán, amikor a néppárt végleg ellenzékbe vonult, beveszi a németeket a kormánypártba s ettől kezdve, a németek nagyrésze az állam alapjain áll egészen 1937-ig.

Ez volt az az idő, amikor a magyarság „gazdasorból szolgasorba, paplan alól hült bokorba” sodródott. Addig nem volt ebben semmi aggasztó, amíg a vele együttélő népek elfordulásában jutott

ez kifejezésre. Az elszegényedés azonban közeljött a kisebbség soraihoz és kikezdte a magyar rétegeket is. Megindult az asszimiláció folyamata és most már a kisebbség soraiból szedte a kiszakadók ezreit.

Mi volt az asszimiláció lényege?

Nem lehetett semmi más, mint az, hogy a magyarság egyes rétegei észrevették, hogy a magyarság nem adhatja meg nekik a nyugodt életet. A közösség már nem tud kenyeret adni fiainak, nem jelent már magasabb életformát, hanem alacsonyabbat, az emelkedést már a jövevények gazdagabb és biztosítottabb élete nyújtja, a magyaré szegénységet és küzdelmet adhat, amihez kitartóbb idegzet és nélkülözni tudás szükséges.

Az asszimiláció azzal párhuzamosan szedte áldozatait, ahogyan szegényedett és polgári élet-szintjéről lecsúszott a kisebbségi magyarság. A szláv-ság azzal párhuzamosan tudta elhódítani a magyar elemeket, ahogyan színvonalra a magyarság fölé kezdett emelkedni. De a legérdekesebb, hogy a hódítók oldalán nem dolgozott valami értékekben dúsabb forma. Egyszerűen a nagyobb darab kenyér kényszere sodorta le az embereket a magyar kisebbség társadalmának felületeiről. Így jutottunk oda, hogy a magyar kisebbség nemzeti ellenálló képessége teljesen azonosodott azzal, hogy mennyi embernek tudott *polgári* megélhetést adni. *A polgári, gazdasági és szellemi javak gyarapítása így egyre inkább a nemzeti megmaradás erősítését jelentette a kisebbségi magyarság számára.*